

Provokerende og tilknytningsforstyrret?

At udfordre problemfortællinger ved at lytte efter de andre historier

Manon Alice Lavaud

Artiklen omhandler måden, hvorpå anbragte børns følelsesmæssige adfærd problematiseres og kobles til diagnoser. Analysen af to empiriske nedslag om humørsvingninger og om tilknytningsforstyrrede børn viser, hvordan fortællinger om anbragte børn præges af et fokus på følelsesregulering og diagnoser, der risikerer at fastholde en ofte individualiseret forståelse af børnene som afvigende fra normal og ønskelig adfærd. Men analyserne viser også, hvordan dette kan udfordres gennem et nysgerrigt blik for historier, der peger i andre retninger. Historier, der sætter børnene i et nyt lys og giver plads til andre forståelser og handlemuligheder.

Emneord: anbragte, diagnoser, små historier, positionering, emergent listening

KATJA¹ fortæller, at der faktisk ikke har været de store ture... Der var kun lige i søndags, hvor de skulle fejre Sigrids fødselsdag, og hvor hun havde en så dårlig attitude hele dagen, at hun ikke fik is om eftermiddagen som aftalt... KATJA fortæller videre, at hun og MORTEN har siddet og kigget hendes papirer igennem, og selvom Sigrid ikke er udredt, så er der et eller andet galt, noget borderline eller lignende, også fordi hendes forældre har nogle afvigerdiagnoser, og det er arveligt... (Observationsnoter, Runde 2, Dag 3)

Denne artikel omhandler måden, hvorpå anbragte børns følelsesmæssige adfærd vækker bekymring eller problematiseres. Baseret på mit ph.d.-projekt (Lavaud, 2018) viser jeg, hvordan fortællinger om anbragte børn præges af et fokus på følelsesregulering og diagnoser, der positionerer dem som afvigende fra normal og ønskelig adfærd. Men jeg viser også, hvordan dette kan udfordres gennem et nysgerrigt blik for historier, der peger i andre retninger.

Når anbragte børn og unge omtales i medier, beskrives i forskning eller i det pædagogiske og socialfaglige arbejde er det ofte med fokus på udfordringer.

¹ For at skelne mellem medarbejdere og børn, bruges versaler til medarbejders navne.

Forskningsoversigter og kvantitative studier skildrer, hvordan anbragte børn og unge i Danmark klarer sig dårligere end deres jævnaldrende i forhold til både trivsel, helbred, skolegang og en række risikofaktorer (Lausten m.fl., 2013; Lausten & Jørgensen, 2017). Også i medierne har der været fokus på, at markant færre anbragte børn består deres afgangseksamen og får en ungdomsuddannelse (se f.eks. Egmont Fonden, 2017). Flere udgivelser peger desuden på, at anbragte børn og unge selv oplever udfordringer og kan føle sig anderledes, at de ikke passer ind, ikke oplever at få den rette hjælp, eller føler sig overset af et offentligt system, der ikke lytter til dem (Nielsen, 2015; Børnerådets ekspertgruppe, 2012). Selvom mange anbragte børn og unge oplever – eller er særligt udsatte for at opleve – problemer som de beskrevne, er der også børn og unge, der dels ikke kan genkende sig selv i disse beskrivelser, dels mærker de stigmatiserende konsekvenser af et entydigt fokus på udfordringer (Warming, 2005; Jansen, 2010; Egmont Fonden, 2017). Formålet med dette studie var derfor at undersøge muligheden for at nuancere det problemorienterede blik med afsæt i det, som børn, unge og de professionelle omkring dem fortæller.

Inden analyserne af de empiriske nedslag vil jeg præsentere studiets baggrund og empiriske materiale. Dernæst skitserer jeg den teoretiske ramme samt den analysestrategi, som har muliggjort et nuancerende blik på historier om børn og unge i udsatte positioner.

Baggrund, empiri og metode

Ph.d.-projektet var en del af det større forsknings- og udviklingsprojekt *Det 'særlige' som potentiel ressource* (2012-2017)², hvilket kom til udtryk på flere måder. Der var et fælles teoretisk afsæt i den sociologiske barndomsforskning og et konstruktivistisk blik på forståelsen af den gode barndom og sociale problemer (James, Jenks & Prout, 1999; Becker 2005). Desuden havde jeg en dobbeltrolle som facilitator i udviklingsprojektet og som forsker. Udviklingsprojektet bestod af et samarbejde med to institutioner og familieplejen i to kommuner, samt et kursusforløb for plejeforældre. Gennem workshops og kreative øvelser blev familieplejekonsulenter, sagsbehandlere, plejeforældre samt pædagoger og øvrige medarbejdere på institutionerne inviteret til at reflektere over de handlemåder, de anså som problematiske eller bekymrende. Gennem et dobbeltblik skulle de forsøge at identificere og arbejde med de potentielle ressourcer heri for børnenes og de unges aktuelle og fremtidige liv (Warming, Fjordside & Lavaud 2017). Hvor udviklingsprojektet handlede om aktivt at skabe nye forståelser af børnene og de unge sammen med deltagerne, gik jeg i ph.d.-projektet mere eksplorativt til værks. Her var ambitionen at udvikle et analytisk blik, der kunne udforske mangfoldigheden af fortællinger om børn og unge.

---

2 *Det femårige projekt var finansieret af Det Obelske Familiefond og Roskilde Universitet, og var forankret på Roskilde Universitet (<http://saerlig.ruc.dk/>).*

Derudover rekrutterede jeg informanter til ph.d.-projektet igennem de institutioner, kommuner og plejeforældre, som deltog i udviklingsprojektet. Fra foråret 2015 til sommeren 2016 foretog jeg to til tre runder interviews og observationer med 14 børn og unge samt 33 professionelle og pårørende omkring dem. Børnene og de unge boede forskellige steder i Danmark. Fire børn og unge var anbragt/i efterværn i familiepleje, seks børn og unge var anbragt på tre forskellige opholdssteder, mens fire unge ikke var anbragt, men boede på en institution for unge over 18 med psykiske sårbarheder. Der var tale om seks piger/unge kvinder og otte drenge/unge mænd. Ved det første møde var fem i alderen 10-12 år, fire var 13-17 år og fem var over 18. I interviewene med professionelle og pårørende indgik fire familieplejekonsulenter, seks sagsbehandlere, syv plejeforældre, tre forældre samt tretten medarbejdere og ledere fra institutionerne. Hovedparten af medarbejderne var uddannede pædagoger, men der var også lærere og pædagogmedhjælpere.

I interviewene med børn og unge spurgte jeg bredt ind til deres selvfortællinger og mere specifikt omkring oplevede styrker og udfordringer. I samme stil interviewede jeg de professionelle og pårørende om deres beskrivelser og fortællinger om et givent barn eller ung. Under observationerne var jeg særligt opmærksom på samtaler og kropssprog i situationer, hvor de 14 børn og unge indgik eller blev omtalt. Mine observationsnoter omhandlede både interviewsituationerne, besøg og korte ophold på de to institutioner fra udviklingsprojektet med deltagelse i hverdagsaktiviteter og personalemøder, samt overværelse af tre statusmøder i plejefamilier.

Etiske overvejelser udgjorde et særligt opmærksomhedspunkt både under empiriproduktionen og i formidlingen af analyserne. Der blev indhentet skriftligt samtykke fra forældre og unge over 15 år, ligesom jeg var opmærksom på hvorvidt børnene og de unge løbende ønskede at deltage og tale med mig. Hensynet til deltagernes interne og eksterne fortrolighed (Kaiser, 2012) betød, at jeg i formidlingen af afhandlingens analyser, som nærværende artikel er baseret på, har anvendt forskellige pseudonymer. Enkelte steder har jeg også ændret på køn, fritidsaktiviteter eller anbringelsesform, når dette ikke havde relevans for den pågældende analyse. Ligeledes har jeg udvalgt eksempler, der kunne illustrere de analytiske pointer uden at kompromittere relationen mellem børn, unge, professionelle og pårørende. Disse valg er resultatet af situerede afvejninger mellem hensyn til anonymisering, intern fortrolighed og fremstillingen af detaljerede og gennemsigtige analyser (Lavaud 2018: 106).

Små historier, fortællespor og positionering

Analyserne er formet af et konstruktivistisk-interaktionistisk perspektiv på narrativer og tilblivelsesprocesser. Jeg anskuer således fortællinger som socialt situerede handlinger, der både former og formes af den narrative virkelighed (Gubrium & Holstein, 2009). Hvor narrativer ofte sidestilles med livshistorier

og et fokus på sammenhængende beretninger, præsenterer Bamberg og Georgakopoulou et fokus på de "små historier". De små historier skal ses som en alternativ tilgang til et fokus på store fortællinger som f.eks. diskurser eller livshistorier. De små historier udgør et samlende begreb, der omfatter en række narrative handlinger, såsom fortællinger om igangværende begivenheder, om fremtidige, forestillede hændelser eller indforståede hentydninger til delte oplevelser (Bamberg & Georgakopoulou, 2008: 381). Begrebet om små historier er relevant, fordi det kan rette opmærksomheden mod korte eller tilsyneladende usammenhængende historier.

Identitet forstået som tilblivelsesprocesser handler om, at der ikke er et endegyldigt eller entydigt svar på, hvem eller hvad man er. Hvert møde giver anledning til forandringer af, hvad eller hvem vi er, og af vores omgivelser (Davies, 2014, s. 9–10). Analyserne af de små historier, som børnene og de unge fortæller om sig selv, og som andre fortæller om dem, handler således om, hvordan børnene og de unge bliver til på forskellige måder.

Til at omsætte det abstrakte poststrukturalistiske begreb om tilblivelsesprocesser til konkrete analyser, anvender jeg begreber om positionering, positioner og fortællespor (Davies & Harré 1990). I interaktioner og samtaler kommer forskellige positioner i spil, ved at mennesker positionerer sig selv og andre i forhold til disse positioner. En position knyttes til bestemte karaktertræk, handlemuligheder og sociale kategorier, men dets specifikke betydning forhandles i selve interaktionen. Samtidig associeres positioner og positioneringer til fortællespor (fra det engelske: *storyline*). Det vil sige det spor eller den røde tråd, som en fortælling forventes at følge eller trækker på. I en samtale kan der godt være forskellige og konkurrerende fortællespor og positioner i spil samtidig, både implicit og eksplicit.

Analysestrategi: At lytte efter det, der peger i andre retninger

Det empiriske materiale blev analyseret gennem en abduktiv proces med fokus på, hvordan forståelser af normalitet og afvigelse blev konstrueret i historierne. Jeg anvendte primært en personcentreret læsning af materialet med fokus på de mange små historier omkring hvert af de 14 børn og unge, men denne proces viste sig at være for ustruktureret og omfattende. Derfor identificerede jeg nogle gennemgående temaer, som hovedsageligt omhandlede forskellige problematiseringer og bekymringer, som børnene og de unge blev positioneret i forhold til.

For ikke blot at identificere dominerende mønstre, men også indfange nuancer og kompleksitet, udviklede jeg en analysestrategi med inspiration fra Davies' begreber om forskellige måder at "lytte" på (Davies, 2014). Emergent listening (og alternativet: *listening-as-usual*) præsenteres som en særlig måde at møde børn på, der kan udfordre det, der tages for givet. Med emergent listening

og listening-as-usual refererer Davies bl.a. til Bergsons begreber om lines of descent og lines of ascent. Lines of descent betegner tendensen til at tænke i genkendelige kategorier, hvori man forsøger at placere det, man ser og møder (Davies, 2014, s. 7). Denne tendens kan dog modarbejdes ved at forsøge at være åben for det endnu ukendte (not-yet-known) ligesom Bergsons lines of ascent (Davies, 2014, s. 8). Det er to forskellige bevægelser, hvor den ene handler om at reducere kompleksitet (listening-as-usual), og den anden handler om at åbne for potentielle betydninger (emergent listening) (Davies, 2014, s. 21–22). De to modsatrettede bevægelser udelukker ikke hinanden, men indgår i en dynamisk sammenvævning. Det er netop i kontrast til genkendelige mønstre og kategorier, at man kan få øje på det, der forstyrrer etablerede forståelser. Emergent listening handler om at skabe dialog og åbne for nye forståelser i stedet for at “lukke ned” (Davies, 2014, s. 9).

Den dobbelte bevægelse mellem listening-as-usual og emergent listening omsatte jeg til forskellige læsninger af det empiriske materiale. Som tidligere nævnt, identificerede jeg dominerende fortællespor og temaer på tværs af de mange små historier. Derefter rettede jeg min opmærksomhed mod steder i materialet, som så ud til at pege i andre retninger, på andre mulige fortællespor og positioneringer. I sidste del af analyseprocessen vendte jeg således tilbage til de steder, hvor temaerne fremstod tydeligt i dominerende fortællespor om det enkelte barn eller ung. Derefter læste jeg efter, hvilke andre små historier og mulige fortællespor jeg kunne få øje på omkring samme barn, situation og type adfærd.

Diagnoser og følelshåndtering som tema

Et af de tværgående temaer var psykiatriske diagnoser, ofte koblet til håndteringen af egne og andres følelser – herunder særligt humørsvingninger og empatiske evner. Vurderinger af manglende indlevelsesevne eller empati blev ofte knyttet til positioneringen som omsorgssvigtet barn med en tilknytningsforstyrrelse. Situationer med ukontrollerbar vrede eller impulsivitet blev forklaret med henvisning til ADHD eller andre diagnoser.

Diagnoser indgik både i beskrivelser af anbragte som gruppe, men også i historierne om de 14 børn og unge, jeg havde fokus på. Ti af dem havde en psykiatrisk diagnose såsom ADHD, autismspektrumforstyrrelser, borderline eller tilknytningsforstyrrelse – også omtalt som tidligt skadet. Derudover havde én person “en lidelse med autisme-lignende symptomer”. Omkring en anden person var der forskellige udlægninger af, hvorvidt der var tale om tilknytningsforstyrrelse og manglende empati eller ej. Ved de to sidste personer blev det eksplicit fremhævet, at udredninger havde påvist, at de ikke havde nogen diagnose. Den ene havde tidligere haft en tilknytningsforstyrrelse, og den anden havde oplevet svigt, men havde ikke nogen diagnose. Derudover blev mistanken om mulig – men ikke påvist – Asperger, tilknytningsforstyrrelse,

manglende empati eller borderline nævnt vedrørende ni af børnene og de unge. Der kunne således være tale om egentlige diagnosticeringer, men også blot være formodninger om en diagnose. Ligesom diagnoserne kunne ændres, opstå eller forsvinde over tid – i forhold til hvor meget det fyldte i historierne og ifølge vurderinger fra psykiatere og psykologer.

I de følgende analyser vil jeg fokusere på historier om 12-årige Sigrid samt de 10-årige Malthe og Elias, der alle var anbragt på institution, omgivet af pædagogisk personale.³ Disse nedslag er udvalgt, fordi der i særlig grad var et fokus på diagnoser og følelshåndtering. Historierne om Sigrid viser, hvordan den blotte formodning om en diagnose kom til at fylde, mens eksemplerne om Malthe og Elias kendetegnes ved måden, hvorpå diagnosen som tilknytningsforstyrret nærmest blev overskriften på historierne om dem. Desuden udgjorde tilknytningsforstyrrelser og tidlig skade et gennemgående tema om de anbragte børn og unge.

Er det helt klart borderline?

Denne første analyse tager fat i en række historier om Sigrid, der er anbragt på et socialpædagogisk opholdssted og er 12 år, første gang jeg møder hende. Jeg vil fremhæve forskellige historier om Sigrid, som så ud til at kredse om samme type adfærd, navnlig humørsvingninger.

I artiklens indledning gengav jeg et uddrag fra en samtale med medarbejderen KATJA, der fortæller om en episode, hvor Sigrid havde en dårlig attitude og derfor ikke fik is. Det leder til en anden lille historie om, at KATJA efter at have læst Sigrids papirer har mistanke om, “selvom Sigrid ikke er udredt, så er der et eller andet galt, noget borderline eller lignende”. Dagen efter er jeg på besøg igen og har en uformel samtale med medarbejderen MORTEN:

Jeg finder MORTEN i køkkenet, og hjælper ham med at begynde madlavningen, mens vi taler om løst og fast. [...] Vi taler også om diagnoser, [...] og han fortæller om Sigrid... at hun ringede her i eftermiddag fra skolen og sagde at hun havde ondt i maven, så han havde sendt en kollega afsted efter hende. Men da kollegaen nåede frem i bil, havde Sigrid andre planer med nogle veninder og havde sagt til kollegaen: “Du kan bare køre hjem igen”... MORTENS vurdering er, at hun har borderline. Ligesom KATJA i går, forklarer han, at de havde siddet og kigget hendes papirer igennem, og hans indtryk er, at det altså er mere end almindelige teenager-humørsvingninger... Hun er ikke udredt, men det minder om Borderline... Hun kan ikke se sit eget ansvar

³ Analyserne her er en forkortet og redigeret version af analyser i ph.d.-afhandlingen (Lavaud, 2018: 145-176).

og hun projicerer sine følelser hen på andre... hvis hun selv har det skidt, skal hun nok få andre til at have det skidt også... men det overrasker nu heller ikke MORTEN, for Mor har måske også borderline. (Observationsnoter, Runde 2, Dag 4)

En lille historie om, hvad der skete tidligere på dagen, efterfølges af historien om, at de to medarbejdere har gennemlæst papirer om Sigrid og formoder, at hun kunne få en borderlinediagnose. Fortællesporet om den formodede diagnose retfærdiggøres blandt andet i beskrivelserne af Sigrids forældre og bygger således på antagelsen om, at deres afvigende adfærd og mulige diagnoser kan være en væsentlig årsag hertil. Der tegner sig her et fortællespor, hvor diagnosen konstitueres som et forklarende element, der skaber en rød tråd fra beskrivelserne af Sigrids fortid i papirer skrevet om hende og medarbejdernes oplevelser af hende.

Betegnelsen borderline henviser til den psykiatriske diagnose ”emotionelt ustabil (borderline) personlighedsforstyrrelse” i ICD-10 diagnosesystemet. Ligesom andre diagnoser er borderline mange steder blevet en del af det socialpædagogiske sprog (se f.eks. Henriksen, 2013, s. 240) og kobles ofte til beskrivelser af splittende adfærd, manipulation samt individer, man som professionel og pårørende skal beskytte sig imod, fordi de skaber splid og konflikter (Lægehåndbogen, 2020). Blandt formodede årsager til udviklingen af borderline nævnes traumer i barndommen som omsorgssvigt og usikker tilknytning til omsorgspersonerne (SIND, 2020). Elementer, der minder om det, som MORTEN og KATJA fortalte.

Sigrid har ikke været igennem et psykiatrisk udredningsforløb, men fortællesporet om en pige med borderline får en fremtrædende plads i MORTENs og KATJAs positioneringer af hende, som en pige med ”dårlig attitude” og ”humørskift”, der ”projicerer sine følelser over på andre”. Det bemærkelsesværdige er, hvordan historierne om Sigrids adfærd i specifikke situationer, sættes ind i et mere generelt fortællespor om en pige med borderline med betydning for måden, hvorpå de positionerer Sigrid og hendes adfærd.

De problematiserende historier om Sigrids adfærd, attitude og humørsvingninger, genkender jeg fra interviews og observationer året forinden samt fra andre medarbejdere. I de historier, jeg hører medarbejderne dele med hinanden eller fortælle mig, problematiseres Sigrids adfærd på forskellig vis, og hun positioneres som en pige, der kan skabe konflikter, være provokerende, og ikke erkender egne begrænsninger. Dengang bemærker jeg dog på intet tidspunkt, at diagnoser nævnes i historierne om Sigrid, selvom hendes adfærd ofte problematiseres som uhensigtsmæssig og som et individualiseret karaktertræk.

Jeg kan se det i øjnene på hende

Nogle lidt andre historier om Sigrid finder jeg hos medarbejderen HEIDI, som jeg interviewer knap tre uger efter samtalerne med KATJA og MORTEN:

***HEIDI:** Nå men, Sigrid er jo lige blevet 13 år, og hun er også teenager. [...]. Hun vil så gerne være som alle andre. Men har svært ved de der sociale spilleregler. Har svært ved at byde ind med noget. Står tit ude i kanten og observerer. Men har rigtig svært ved at være i det og får lavet nogle konflikter, men øver sig. Man kan se, hun øver sig i "okay. Jeg skal måske tale pænere", "jeg skal måske lige". Altså hun kommer med nogle spydigheder, som ikke er så heldige, så bliver man jo afvist, det er der ikke så mange, der gider. [...] Hun er ikke sådan en pige, der siger "jeg er ked af det, fordi [...]". Man skal selv gå ind i det, hvis man kan se, hun begynder at være urolig, og så lader hun det gå ud over de andre børn. [...].*

Jamen hun kan komme hjem, og hvis du ikke når at fange hende, for jeg kan se det i øjnene på hende. Så kan hun flyve lige i hovedet på [et andet barn], skubbe til ham og svine ham til verbalt. Så finder hun bare på et eller andet, så har han smidt en sok over på hjørnet eller et eller andet, og så går hun helt bananas, og er ikke særlig rar at være sammen med. Men hvis man så lige kan fange hende og sådan lige gætte rigtigt eller et eller andet, så... Så kan man trække hende ind, og så bliver hun ked af det, og så kan hun lige komme af med det... [...].

Og det værste, man kan, er egentlig at gå ind og skælde hende ud. Selvfølgelig skal hun ikke gøre de der ting, men hvis man lige tager den anden del med også og lige indfanger hende. For det er sjældent, hun gør det, uden der ligger noget bag. Men nogle gange vælger hun, hvis der er medarbejdere her, som hun absolut ikke gider at have noget med den dag, så kan man nøjes med at adfærdsregulere hende, for så får man ikke noget ud af det. Det ønsker hun ikke. Hun hader, at vi alle sammen kender hendes historie. Og det kan man jo egentlig godt følge.

HEIDI præsenterer bl.a. Sigrid som en pige, der oplever at blive afvist af sine jævnaldrende og som er frustreret over at bo på et opholdssted. Hun beskriver hende også som en pige med et lunefuldt humør, der kæmper med følelserne og kan udvise problematisk adfærd. Men historierne følger ikke eksplicit et fortællespor om en psykiatrisk diagnose. Selvom HEIDIs historier kunne passe ind i en almen forståelse af borderline, peger humørsvingningerne i HEIDIs historier primært på 1) fortællesporet om en teenager, 2) fortællesporet om en

pige, der kæmper og reagerer på nogle svære situationer. Sigrid positioneres her som en, der skal støttes i at håndtere sine følelser mere hensigtsmæssigt, hvilket også udgør en problematisering af hendes adfærd. Med emergent listening som en opmærksomhed på det, der kan forstyrre de dominerende fortællespor om Sigrid, identificerer jeg dog også en problematisering af de rammer, som Sigrid skal navigere i. I kontrast til et individualiserende og sygeliggørende fortællespor om en borderliner, kan HEIDIs positioneringer af Sigrid således også læses som fortællesporet om en pige, der (re)agerer i specifikke situationer og afhængigt af relationen til forskellige mennesker.

En glad pige, der får ødelagt sit humør

Historierne om en pige, hvis humør afhænger af konkrete situationer, minder om de måder, hvorpå Sigrid positionerer sig selv. Under det første interview med hende (året inden jeg hører om en formodet borderlinediagnose) præsenterer Sigrid sig selv således:

***Sigrid:** Jeg er en meget glad pige, der gerne vil være venner med alle og have det hyggeligt med alle. Men nogle gange kan jeg også bare være skidesur. Ja. Sådan da.*

Sigrid fortæller, at det mest er hjemme på institutionen, at hun bliver sur. Jeg spørger kort efter, hvornår hun er glædest:

***Sigrid:** Jeg er sådan tit, ofte glad, faktisk. Undtagen når der er noget, der sådan generer mig agtigt, så bliver jeg lidt sur og lidt ked af det.*

***Manon:** Ja. Hvad kan det være for eksempel?*

***Sigrid:** Hvis der er noget, jeg ikke må herhjemme, som rigtig mange må, eller hvis de siger noget forkert.*

Sigrid fortæller, at andre børn generelt bare har lidt mere frihed, mens de på institutionen altid skal følge bestemte regler, hvilket er meget irriterende. Det kan eksempelvis være reglen om, at madpakker skal smøres om aftenen. Derudover nævner Sigrid, at hendes humør afhænger af hvilke medarbejdere, der er på arbejde. Hun føler, at de ødelægger hendes liv, når hun bliver nødt til at acceptere de medarbejdere, hun ikke kan lide, og følge deres regler. Der er også nogle hun godt kan lide, men to af dem har nu skiftet arbejde, hvilket hun blev ked af, fordi hun havde knyttet et tæt bånd til dem. Alt i alt præsenterer Sigrid her selv et fortællespor om en glad pige, hvis humør og temperament afhænger af de livsvilkår og situationer, som hun oplever i sit hverdagsliv. Senere under samme interview beskriver Sigrid også sig selv som værende god til at diskutere.

Da jeg møder Sigrid igen et år senere, giver hun ligeledes udtryk for en kritik af de rammer og vilkår, som hun oplever på institutionen. Både under interviews og i mine observationer af samspillet med andre, positionerer hun sig som en pige, som giver udtryk for sine følelser og reagerer på frustrerende situationer, samt ytrer en kritik af rammerne. Følger vi dette fortællespor, fremstår Sigrids håndtering af følelser samt de diskussioner, hun indgår i, ikke som afvigende, men som forståelige følelsesmæssige reaktioner. Her er Sigrids humørsvingninger og skarpe bemærkninger ikke et tegn på afvigende og problematisk følelsesmæssig adfærd.

På baggrund af ovenstående uddrag har jeg fremanalyseret fire fortællespor, hvorigennem Sigrid positioneres og bliver til på forskellige måder. Som "Formodet Borderliner" med afvigende følelsesregulering; som "Teenager med provokerende attitude"; som "En pige, der kæmper trods svære følelser og vilkår"; som "En, der tør ytre kritik". De forskellige positioneringer af Sigrid observerer jeg også under personalemøder, hvor medarbejderne deler historier med hinanden og herigennem drøfter og diskuterer, hvordan de kan forstå og arbejde med børnene. I forhold til episoder omhandlende Sigrid og et andet barn bliver det nævnt, at medarbejderne skal være opmærksomme på, at de har "antenneude", "laver splitting" og "samler brudstykker sammen til historier". Samtidig tales der om, at Sigrid kan have meget attitude og "knipse med fingrene", hvilket nogle medarbejdere synes er sjovt, mens andre bliver voldsomt provokerede af det.

De små historier om ikke at få is til sin fødselsdagsfejring på grund af dårlig attitude, og om at afvise den medarbejder, der var kørt ud for at hente Sigrid, da hun klagede over maveonde, blev knyttet til et fortællespor om en mulig borderlinediagnose. Sat på spidsen positionerer medarbejderne sig her som nogle, der ikke skal lade sig rive med, og som skal sige fra over for Sigrids humørsvingninger og provokationer. Fortællesporet om en pige, hvis uhensigtsmæssige adfærd skyldes svære følelser og frustrationer over konkrete situationer, giver derimod anledning til at møde Sigrid med en anden form for omsorg og forståelse. Her rettes blikket også på rammerne omkring Sigrid, hvilket giver et andet handlerum i forhold til at hjælpe hende og mindske årsagerne til de følelser og den adfærd, der ellers problematiseres. Fortællesporet om legitim ytring af kritik retter i endnu højere grad fokus på rammerne omkring Sigrids liv: på medarbejdernes ageren og organisering, samt på hvad det indebærer at bo på et opholdssted og være anbragt. De forskellige positioneringer kalder således på forskellige forståelser af, hvad udfordringerne er, hvor de ligger, og om der overhovedet er tale om et problem. De kalder hermed også på ret forskellige handlerum for både Sigrid og pædagogerne omkring hende.

Med listening-as-usual kunne jeg læse mange af de små historier om Sigrid ind i et fortællespor om afvigende følelsesmæssig adfærd og mulig borderline. Med emergent listening forfulgte jeg andre positioneringer af Sigrid og identificerer

andre mulige fortællespor. Der er tale om en løbende vekselvirkning mellem at åbne for andre forståelser og lukke ned ved at kategorisere på ny.

Som at læse i en bog om tilknytningsforstyrrede børn

At kunne håndtere egne følelser og besidde empati er et andet gennemgående tema. Omsorgssvigt og mere eller mindre "skadede børn" træder frem som et udbredt fortællespor om anbragte børn og unge. Dette trækker tråde til tilknytningsteorien med begreber om tilknytningsmønstre og til den psykiatriske diagnose "tilknytningsforstyrrelse", som af mange i praksis også omtales som tidlig skade. Betegnelser, der inden for den psykologiske tilknytningsteori og dens videreudvikling inden for hjerneforskning knyttes til manglende affektregulering, relationsdannelse, mentalisering og empati (Hart & Schwartz, 2008; Lagoni m.fl., 2014, s. 81–86). Inden for forskningslitteraturen varierer det, hvorvidt tilknytningsmønstre anskues som statiske (og man kan tale om en *skade*), eller som noget, der kan påvirkes og udvikles livet igennem (Hart & Schwartz, 2008; Hertz, 2008; Rygaard, 2009). Der er således også forskel på, hvordan positionen som tidlig skadet eller tilknytningsforstyrret kommer til udtryk i historier om børnenes følelsesregulering og empatiske evner. Eksempelvis diskuterer nogle medarbejdere under et personalemøde, hvorvidt et barns undskyldning til et andet barn efter en voldsom hændelse var oprigtig og dybfølt. I disse diskussioner indgik spørgsmålet om, hvorvidt barnet var diagnosticeret med en tilknytningsforstyrrelse eller besad empatiske evner, som to modsætninger.

10-årige Malthe fremstår ofte med gråd og vrede i mine observationsnoter fra det opholdssted, hvor han bor. Det gælder også i medarbejdernes omtale af ham, når de på personalemøder drøfter, hvordan de skal forstå og møde Malthe. Da jeg interviewer pædagogen PIA, er hendes første beskrivelse af Malthe, at "han er en dreng, som har en meget tidlig skade". Selvom Malthe ifølge PIA også har meget energi, gåpåmod og en "fantastisk humoristisk sans", er fortællesporet om et tilknytningsforstyrret barn meget dominerende. Jeg beder PIA uddybe, hvad hun mener med tidlig skade:

PIA: Det er, at det omsorgssvigt, han har været udsat for, har været, mens han var spæd. [...] – den del af hans følelsesliv og hans affektregulering er slet ikke modnet på den måde. [...] Det har han aldrig lært, og det er et kendetegn for mange af de her børn, at affektregulering, følelsesregulering kan de ikke, fordi spædbørn skal man jo regulere udefra. De kan ikke styre deres følelser, og de skal have en omsorgsperson, som styrer det for dem, ikke? [...]. Altså, sådan en som Malthe har ikke oplevet det, så når han kommer op i det røde felt, kan han ikke selv komme ned igen. Det skal han have hjælp til [...]. Så når Malthe bliver rigtig

vred over noget, så er det ikke bare en lille smule vred, så er han rasende. Og hvis han er glad, så er han virkelig glad. Altså, det er meget store humørsvingninger, han har, ligesom et lille barn, ikke?

I slutningen af interviewet tilføjer PIA: "Hvis du tager en bog om tilknytningsforstyrrede børn, og hvad der kendetegner dem, står Malthe fuldstændig beskrevet sort på hvidt." Der tegner sig et fortællepor, hvor Malthe tilskrives en problematisk position med en atypisk opvækst, der i dag forårsager kravafvisende adfærd og manglende affektregulering. Fortidige svigt beskrives som en aktuel skade.

Med emergent listening oversat til en opmærksomhed på det, der forstyrrer billedet, er der imidlertid steder i interviewet, hvor Malthes adfærd og følelser afhænger af, hvordan samværet med familien forløber:

***PIA:** Men de havde jo haft et rigtig godt samvær, [...] og det havde bare været fantastisk, og så var han glad, og så har han kæmpe overskud, og så kan han være – Han kan faktisk være meget omsorgsfuld over for de andre børn, når han har det sådan. Når han har det skidt, så er han jaloux, og alle er dumme, og "jeg gider ikke bo på et lortebørnehjem", og alt er noget lort. Men når han har det godt, så er han bare med på det hele og siger, "hvad skal jeg – skal jeg ikke lave salaten?". "Jamen, det må du godt", og så laver han det, og så dækker han bord, og så har han et kæmpe overskud.*

***Manon:** Ja. Hvad kan det være, det med at være omsorgsfuld over for de andre?*

***PIA:** Det at man – for eksempel at han kan hente en voksen, hvis han synes, at de har behov for en voksen. Han kan låne sine ting ud, fordi han synes, at "ej, det er jo synd", [...] og sådan nogle ting. At give dem en krammer, hvis de er kede af det og sådan nogle ting. Det kan han godt, når han har overskud. Alfa og omega er, hvordan hans grundfølelse – altså, jeg kalder det hans grundfølelse, fordi enten er han ked af det indeni, og så er han svær, ellers er han glad indeni, så har han – så er han et fantastisk, glad livstykke at have i huset. Men han svinger rigtig meget.*

I ovenstående bliver de voldsomme følelsesudtryk ikke direkte associeret til en diagnose som tilknytningsforstyrret. Derimod forklares det svingende humør med konkrete hændelser. Dertil positioneres Malthe som omsorgsfuld og

som et barn, der kan være hjælpsom og opmærksom på andres følelser. Denne positionering er ifølge PIA betinget af Malthes overskud og kunne godt læses ind i fortællesporet om et tilknytningsforstyrret barn med manglende affektregulering. Men det kan også læses som et andet fortællespor, hvor Malthes adfærd og følelser afhænger af rammerne og relationerne omkring ham – som f.eks. samværet med familien – der i sig selv kan variere meget. Humørsvingninger bliver her knyttet til udsving i relationerne omkring Malthe. Derudover er det bemærkelsesværdigt, at Malthe positioneres som omsorgsfuld, når tilknytningsforstyrrelser ofte associeres til manglende empatiske evner og forståelse for andres følelser.

Er det, fordi du ikke føler dig tryk?

Med emergent listening kigger jeg efter steder i det empiriske materiale, der peger i andre retninger end de identificerede temaer og dominerende fortællespor om Malthe og tilknytningsforstyrrelser. I mine observationsnoter finder jeg bl.a. følgende situation:

Der er aftensmad, og jeg sidder til bords med PIA, Malthe, den jævnaldrende Elias, medarbejderen LARS samt tre andre børn. Her skal det indføres, at positioneringen som tidligt skadet også præger historierne om Elias. I et interview beskriver en medarbejder Elias som “det mest skadede barn, vi har her på institutionen” og som et barn, der ikke har “så meget empati og indlevelse, desværre”. Til aftensmaden foregår samtaler på kryds og tværs. På et tidspunkt fortæller Malthe, at han næste weekend skal hjem til sin faster og derfor ikke kan lave nogen legeaftaler:

Et af de andre børn spørger ham, om han ikke nogensinde skal hjem til sin mor. Malthe svarer nej, fordi hans mor bor helt ovre i [en by langt væk] og det har Malthe ikke lyst til. “Hvorfor ikke det?” bliver han spurgt. “Fordi det er for langt væk”. Hans faster bor [også langt væk], fortæller han. “Men nogle gange kommer Mor hertil, ikke?” siger PIA. Det er rigtig nok, giver Malthe udtryk for. Men kun når hans far også er der, “Så er jeg mere tryk” siger Malthe. Frida spørger, “Jamen er det fordi, hun er for langt væk?” Malthe skifter hurtigt emne, da han svarer Frida: “Ja, men i dag scorede jeg to mål til fodbold!”. Der grines lidt over, at Malthe skifter emne på den måde. [...] På et tidspunkt spørger Elias: “Er det, fordi du ikke føler dig tryk, når du er så langt væk? Er du bange for, at hun ikke kan passe ordentligt på dig, og sørge for dig?” Malthe nikker og krammer sig lidt ind til PIA. Elias spørger Malthe: “Vil du hellere have, at din mor kom her?” Malthe: “Ja, for så kunne de voksne også passe på mig, og på min mor”. Han krammer sig ind til PIA igen. Frida siger,

at hun bor på stedet, fordi hendes mor og far ikke kan passe på hende. Malthe siger, at det samme gælder ham, og at hans mor drak. "Nå, drak hun?" spørger de andre. "Ja, men det var, fordi at hun var bange for at de ville blive taget fra hende – ham og hans bror". LARS siger, at det er da noget af det dumme man kan gøre, for så kan man i hvert fald ikke tage sig af sine børn. (Observationsnoter, Runde 1, Dag 4)

Det, jeg observerede, men som ikke fremgår eksplicit af ovenstående noter, var en fornemmelse af, at der i situationer som denne opstod en særlig stemning. Her fik jeg indtrykket af, at børnene (og de unge), der ellers agerede mere drillende og rivaliserende, rettede deres opmærksomhed mod emnet, lyttede til hinanden og ligesom i ovenstående uddrag stillede nysgerrige spørgsmål, der kan tolkes som forståelse for de andres situation og følelser. Reaktionen fra LARS står i kontrast hertil, og han indtager i min læsning af situationen en langt mere fordømmende position – med en hårdere stemmeføring, der også bryder med det toneleje, som samtalen ellers foregår i, idet han positionerer Malthes mor som en dårlig forælder, der vælger forkerte strategier. I uddraget positionerer Elias sig som særligt forstående, da han spørger Malthe, om han sjældent besøger sin mor, fordi Malthe ikke føler sig tryk og bliver bange for, at moren ikke kan passe på ham. Desuden ser vi, hvordan Malthe, der ofte positioneres af medarbejderne som et barn, der ikke vil eller kan tale om følelser, her giver udtryk for følelser, der er forbundet med relationen til sin mor, og svarer på de andres spørgsmål både verbalt og med sit kropssprog i form af nik og kram – til trods for den afledende lille historie om sine fodboldpræstationer. Interaktionen mellem Elias og Malthe læser jeg som positioneringer, der forstyrrer fortællesporet om skadede børn med manglende empatiske evner, og som præsenterer andre positioneringsmuligheder for de to drenge kendetegnet ved medfølelse, indlevelsessevne og udtryk af sårbare følelser.

Magtfulde fortællespor

Min søgen efter tendenser og gennemgående fortællespor fremhævede (mulige) diagnoser og problematiseringer af de anbragte børn og unges følelsesmæssige adfærd. Diagnoserne fremstod ofte som en del af den forståelsesramme, som børnenes adfærd ansues igennem fra de professionelle side. Det var ikke nogen overraskelse at finde disse tendenser i det empiriske materiale. Idealet om det socialt kompetente individ udgør et magtfuldt og udbredt fortællespor om sociale kompetencer og følelseshåndtering. Børn såvel som voksne forventes – i endnu højere grad end tidligere – at kunne udtrykke og kontrollere deres følelser på helt bestemte måder (Prieur m.fl., 2016). Humørsvingninger og manglende empatiske evner fremstår således som problematiske, når de ikke passer ind i dette ideal. Samtidig gøres det til individualiserede problemer, som den enkelte skal øve sig i at blive bedre til at håndtere.

At diagnoser optræder som centralt element i historierne om børnene og de unge, vækker ligeledes genklang fra andre studier, der viser, at diagnoser udgør nogle magtfulde fortællespor og kategorier i det socialpædagogiske arbejde (Espersen, 2010; Bryderup, 2011). Endvidere har Svend Brinkmann i dansk sammenhæng påpeget den øgede forekomst af diagnoser som en samfundsmæssig tendens til at sygeliggøre variationer af menneskelig adfærd og følelser (Brinkmann, 2010). Som Inge Bryderup påpeger i en antologi om diagnoser i det socialpædagogiske arbejde, betyder denne tendens til sygeliggørelse, at "noget, der tidligere blev opfattet som et almindeligt menneskeligt problem, en særlig livsstil eller en afvigelse fra en norm, nu bliver betegnet som en sygdom" (Bryderup, 2011, s. 10).

Analyserne viser, at diagnoser kan udgøre et fortællespor, som det pædagogiske personale kan placere børnene og deres adfærd i. På personalemøder observerede jeg ligeledes, hvordan tilknytningsforstyrrelsen indgik som begrundelse for, at Malthe havde behov for at blive mødt med faste rammer og tydelige regler. Fortællespor om diagnoser kan være med til at forklare adfærd, der opleves som usædvanlig og bekymrer. Diagnoserne kan således skabe en forståelsesramme og give handleanvisninger om den rette behandling og pædagogik, personalet kan møde barnet med. Hvordan skal de forstå barnets adfærd? Hvordan hjælper de bedst dette barn?

Det kan imidlertid være problematisk, hvis diagnoser udgør den primære forklaring og bliver et dominerende fortællespor, særligt når der blot er tale om formodningen om en diagnose. Til trods for diagnosers samfundsmæssige udbredelse er diagnosemanualerne ICD-10 og DSM-V meget omdiskuterede (Brinkmann, 2010, s. 23-24). Psykiatriske diagnoser gives på baggrund af en beskrivelse af symptomer, hvor der ikke er noget klart facit for, hvornår der skelnes mellem normal variation og afvigende adfærd. Som psykiateren Søren Hertz påpeger, stilles diagnoser som et "øjebliksbillede", og han advarer derfor mod det snæversyn, som kan opstå, hvis diagnoser behandles som statiske mærkater på et barns adfærd (Hertz, 2017).

De alternative fortællespor, der kunne skrives frem i analyserne, har nogle fællestræk. De peger væk fra en individualiserende positionering af børnene, hvor en diagnose eller tidligere svigt bliver centrale dele af forklaringen på den adfærd, de nu udviser. Hvor der er fokus på, at de skal blive bedre til at håndtere følelser med hjælp fra professionelle og pårørende omkring dem. I stedet peger de i retning af et mere kontekstafhængigt blik, hvor deres ageren læses forskelligt ud fra konkrete situationer og relationer, og hvor der kan være fokus på, at der er rammer og vilkår omkring børnene, som bør forandres.

At insistere på en nysgerrighed efter andre historier

Jeg fremhæver den samfundsmæssige udbredelse af diagnoser og idealet om individers følelsesregulering, fordi det har betydning for de mulige fortællespor, der kan tales frem. Ifølge Gubrium og Holstein vurderes historier på deres troværdighed. Denne troværdighed afhænger netop af hvilke større fortællinger og vidensformer, der er dominerende i en given kontekst – det kan være på den enkelte institution og på samfundsniveau. Troværdigheden afhænger også, af hvordan fortælleren positioneres (Gubrium & Holstein, 2009, s. 199ff). Her vil et 12-årigt anbragt barn som udgangspunkt fremstå mindre troværdig end en pædagog, der er voksen og kan referere til teoretisk viden og sin faglighed. Med andre ord handler forhandlingen af positioneringsmuligheder om definitionsmagt – magten til at definere, hvilke fortællespor og positioner, der gælder (Davies, 2000, s. 106). Derfor kan de historier, der trækker på et diagnosefortællespor, nemt trumfe andre mulige positioneringer af barnet eller den unge, som f.eks. omsorgsfulde børn eller Sigrids positionering som en person, der ytrer en legitim kritik af rammer og forhold som anbragt på et opholdssted.

Med brug af Davies' terminologi bliver diagnoserne de genkendelige kategorier, som barnets eller den unges adfærd kan læses ind i: listening-as-usual (Davies, 2014). Men herved opnår vi en bekræftelse af de dominerende problemforståelser og risikerer at overse de mange historier, hvor barnets adfærd sættes i andet lys. Emergent listening handler om at udfolde og give plads til de historier, der viser andre mulige forståelser af børnene og de unge. Emergent listening handler i min optik således om at turde sætte vurderinger af troværdighed i parentes og gøre op med en søgen efter én eventuel "sandhed". Der er tale om komplekse liv og komplekse situationer, og de anbragte børn og unge kan – ligesom alle andre – være mange forskellige ting afhængig af konteksten og øjnene, der ser.

Det er ikke nødvendigvis nogen nem øvelse at veksle mellem listening-as-usual og emergent listening. Det handler ikke blot om at fremhæve børnenes og de unges historier over for de professionelles. Som analyserne viser, kan både de problematiserende og alternative fortællespor præsenteres af samme person. Det handler heller ikke om at erstatte ét fortællespor med et nyt. Emergent listening handler om at insistere på en nysgerrighed efter andre historier. At turde forfølge flere og nye fortællespor. Ved at insistere på flertydigheden og mangfoldigheden af historier, kan der skabes rum for refleksion og åbnes for et større repertoire af forståelser og handlemuligheder, som børn, unge, professionelle og pårørende kan agere ud fra.

Manon Alice Lavaud, cand.soc. & ph.d. i samfundsvidenskab

Referencer

- Bamberg, Michael og Alexandra Georgakopoulou (2008) "Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis", *Text and Talk*, 3, s. 377–396.
- Becker, Howard S. (2005) *Outsidere*. København: Hans Reitzel.
- Børnerådets ekspertgruppe (2012) "De prøver at gøre det så normalt som muligt" – et indblik i 113 anbragte børns liv. København: Børnerådet.
- Brinkmann, Svend (2010) "Patologiseringssten: Diagnoser og patologier før og nu", i Svend Brinkmann (red.) *Det diagnosticerede liv. Sygdom uden grænser*. Aarhus: Klim, s. 15–31.
- Bryderup, Inge M. (2011) "Diagnoser i specialpædagogik og socialpædagogik – en introduktion", i Inge M. Bryderup (red.) *Diagnoser i specialpædagogik og socialpædagogik*. København: Hans Reitzel, s. 7–15.
- Davies, Bronwyn (2000) *A Body of Writing, 1990-1999*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Davies, Bronwyn (2014) *Listening to Children. Being and Becoming*. New York: Routledge.
- Davies, Bronwyn og Rom Harré (1990) "Positioning: The discursive production of selves", *Journal for the Theory of Socialbehaviour*, 20(1), s. 43–63.
- Egmont Fonden (2017) *Vi kan godt! Styrk anbragte børns læring og livsduelighed. Egmont Rapporten 2017*. København: Egmont Fonden.
- Espersen, Laila Dreyer (2010) *Bekymrende identiteter. Anbragte børns hverdagsliv på behandlingshjem*. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Gubrium, Jaber F. og James A. Holstein (2009) *Analyzing Narrative Reality*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Hart, Susan og Rikke Schwartz (2008) *Fra interaktion til relation: tilknytning hos Winnicott, Bowlby, Stern, Schore & Fonagy*. København: Hans Reitzel.
- Henriksen, Ann-Karina (2013) *Dramatiske liv : en antropologisk undersøgelse af pige perspektiver på vold og konflikter*. Ph.d.-afhandling, Institut for Samfund og Globalisering, Roskilde Universitet.

Hertz, Søren (2008) *Børne- og ungdomspsykiatri: nye perspektiver og uanede muligheder*. København: Akademisk Forlag.

Hertz, Søren (2017) *Børn og unge, psykiatri og samfund*. København: Akademisk Forlag.

James, Allison, Chris Jenks og Alan Prout (1999) *Den teoretiske barndom*. København: Gyldendal.

Jansen, Anne (2010) "Victim or troublemaker? Young people in residential care", *Journal of Youth Studies*, 13(4), s. 423–437.

Kaiser, Karen (2012) "Protecting Confidentiality", i Jaber F. Gubrium, James A. Holstein, Amir B. Marvasti og Karyn D. McKinney (red.) *The SAGE Handbook of Interview Research: The Complexity of the Craft*. Thousand Oaks: SAGE Publications, s. 457-464.

Lægehåndbogen (2020) *Personlighedsforstyrrelser*. Lokaliseret den 13. august 2020 på <https://www.sundhed.dk/sundhedsfaglig/lægehaandbogen/psykiatri/tilstande-og-sygdomme/oevrige-sygdomme/personlighedsforstyrrelser/>.

Lagoni, Kristine, Manon Lavaud, Signe Fjordside og Hanne Warming (2014) *Litteraturreview om udsatte børn og unge*. Lokaliseret den 13. august 2020 på <http://saerlig.ruc.dk/wp-content/Litteraturreview.pdf>.

Lausten, Mette og Trine Jørgensen (2017) *Anbragte børn og unges trivsel 2016*. 17:01. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Lausten, Mette, Dines Andersen, Peter Rohde Skov og Alva Albæk Nielsen (2013) *Anbragte 15-åriges hverdagsliv og udfordringer. Rapport fra tredje dataindsamling af forløbsundersøgelsen af anbragte børn født i 1995*. 13:07. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd.

Lavaud, Manon Alice (2018) *Et mylder af historier. Konstruktioner og forhandlinger af normalitet og afvigelse i fortællinger om børn og unge i udsatte positioner*. Ph.d.-afhandling, Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv, Roskilde Universitet.

Nielsen, Henrik Egelund (red.) (2015) *TABUKA. Tidligere anbragtes bud på kvalitet i anbringelsen af børn og unge*. 1. e-bogsudgave. Frederiksberg: Frydenlund.

Prieur, Annick, Sune Qvotrup Jensen, Julie Laursen og Oline Pedersen (2016) "Social Skills': Following a Travelling Concept from American Academic Discourse to Contemporary Danish Welfare Institutions", *Minerva*, 54(4), s. 423–443.

Rygaard, Niels Peter (2009) *Børn og unge med tilknytningsproblemer og tilknytningsforstyrrelse : en håndbog i udvikling af det daglige arbejde*. 4. udgave. Svendborg: Forfatterforlaget.

SIND (2020) *Borderline*. Lokaliseret den 13. august 2020 på <https://sind.dk/faa-hjaelp/fakta-om-sindslidelser-og-psykiske-diagnoser/borderline>

Warming, Hanne (2005) *"Har andre plejebørn det som mig?"* Frederiksberg: Frydenlund.

Warming, Hanne, Signe Fjordside og Manon Alice Lavaud (2017) *Det dobbelte blik. Se styrkerne i det særlige hos børn og unge i udsatte positioner*. København: Akademisk Forlag.